

Universiteit Utrecht

Het effect van verschillende soorten vriendschappen in de klas op de interetnische attitudes van Nederlandse jongeren

Bachelorproject Sociologie

Universiteit van Utrecht

Datum: 20 juni 2014

Auteurs: Lisa Feliks (3873765)

Nina Vergeldt (3858766)

Begeleider: Sanne Smith

SAMENVATTING

Het effect van wederkerige, niet-wederkerige en niet-bevriende klasgenoten op de interetnische attitudes van autochtone Nederlandse jongeren wordt in deze studie onderzocht. Met behulp van de contact theorie, het sociale beïnvloedingsproces en de *homophily* theorie zijn hypothesen opgesteld over de samenhang tussen verschillende relaties in de klas en attitudes naar allochtonen. Zowel het hebben van allochtone klasgenoten als het hebben van tolerante klasgenoten leidt tot positieve interetnische attitudes. De resultaten laten zien dat vriendschappen met allochtonen zorgen voor positievere interetnische attitudes, maar gebleken is dat het niet uitmaakt of de vriendschap wederkerig of niet-wederkerig is. Tevens wordt er geen bewijs gevonden dat het hebben van tolerante vrienden, wederkerige of niet-wederkerig, leidt tot positievere interetnische attitudes. Hier is mogelijk sprake van selectie van vrienden (*homophily*), waardoor interetnische attitudes niet worden beïnvloed maar vooraf al hetzelfde zijn.

Sleutelwoorden: vriendschappen, attitudes, wederkerigheid, contact, beïnvloeding

VOORWOORD

Deze bachelor scriptie is het eindresultaat van bijna vier maanden hard werken. We hebben ons met volle overtuiging ingezet en met tevredenheid kunnen wij dan ook terug kijken op dit proces. Bij deze willen we Sanne Smith hartelijk danken voor haar intensieve begeleiding en kritische feedback. Haar expertise heeft ons zeer geholpen bij het uitvoeren van dit onderzoek. Ook willen we onze familie bedanken voor hun eeuwige steun en het keer op keer lezen van onze stukken.

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING.....	2
VOORWOORD.....	3
INTRODUCTIE.....	5
THEORIE.....	7
Vriendschappen.....	7
Contact Theorie.....	8
Sociale Beïnvloeding.....	10
Selectie.....	12
METHODE.....	14
Dataverzameling.....	14
Variabelen.....	16
Analytische strategie.....	17
RESULTATEN.....	19
Beschrijvende resultaten.....	19
Verklarende resultaten.....	21
DISCUSSIE.....	24
Sterkte-zwakte analyse.....	26
Conclusie.....	28
LITERATUURLIJST.....	29
APPENDIX.....	32

INTRODUCTIE

In een multiculturele samenleving als Nederland is het van belang dat interetnische attitudes positief zijn. Wanneer houdingen ten opzichte van etnische minderheidsgroepen positief zijn, wordt de interetnische cohesie bevorderd. Dit houdt in dat autochtonen en allochtonen op een positieve manier met elkaar samenleven en dat conflict wordt vermeden. Echter, in Nederland zijn positieve interetnische attitudes van autochtonen niet vanzelfsprekend. Zo staat de meerderheid van de Nederlandse jongeren negatief ten opzichte van islamitische immigranten (Van der Noll & Dekker, 2010).

Voorgaand onderzoek heeft aangetoond dat interetnische vriendschappen negatieve attitudes tegenover etnische minderheden aanzienlijk kunnen verminderen (Pettigrew, 1998; Levin, Van Laar, & Sidanius, 2003; Pettigrew, Christ, Wagner, & Stellmacher, 2007). Vriendschappen kunnen interetnische attitudes op twee manieren beïnvloeden. Volgens de contact theorie zorgt contact met etnische minderheden voor een vermindering van negatieve interetnische attitudes (Allport, 1954). De interacties binnen vriendschappen met etnische minderheden maken het mogelijk om de andere etnische groep beter te leren kennen, waardoor interetnische attitudes positiever kunnen worden (Pettigrew, 1998). Ten tweede kunnen mensen volgens het sociale beïnvloedingsproces beïnvloed worden door de interetnische attitudes van hun vrienden (Berndt & Keefe, 1995; De Klepper, Sleebos, Van de Bunt, & Agneessens, 2010). Deze beïnvloeding zorgt dan voor positievere of negatievere interetnische attitudes, afhankelijk van de interetnische attitudes van de vrienden.

De puberteit is een periode waarin vriendschappen ontstaan en het belang van vriendschappen steeds groter wordt (Vaquera & Kao, 2008). Daarnaast zijn vriendschappen een belangrijk onderdeel van de ontwikkeling van jongeren. Door de belangrijke invloed van vrienden tijdens deze fase van het leven, kunnen vrienden invloed hebben op de attitudevorming. Een groot deel van de dag spenderen jongeren op school en met hun klasgenoten. Het is daarom interessant om binnen deze studie naar vriendschappen in de klas te kijken.

Onderzoeken naar de invloed van vriendschappen op de interetnische attitudes van jongeren zijn al eerder gedaan (zie o.a. Pettigrew, 1998; Levin et al, 2003). Echter, onderzoek naar vriendschappen gaan er vanuit dat vriendschappen bij voorbaat wederkerig zijn. Uit recentelijk onderzoek is gebleken dat dit niet altijd het geval is (Clark & Ayers, 1988; Vaquera & Kao, 2008). Zo zijn er naast wederkerige vriendschappen ook niet-wederkerige vriendschappen, het type vriendschap waarbij de vriendschap maar van één kant komt. Voorgaand onderzoek heeft uitgewezen dat de positieve effecten van wederkerige vriendschappen sterker zijn dan die van niet-wederkerige vriendschappen (Vaquera & Kao, 2008). Nog niet is onderzocht wat de invloed is van wederkerige en niet-wederkerige vriendschappen op interetnische attitudes. Maakt het voor de beïnvloeding van

interetnische attitudes uit als een vriendschap bijvoorbeeld van één kant komt? Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag: *Wat is het effect van verschillende soorten vriendschappen in de klas op de interetnische attitudes van autochtone Nederlandse jongeren en hoe is dit te verklaren?*

Het is in een klassencontext echter ook belangrijk om rekening te houden met de invloed van klasgenoten die geen vrienden zijn. Aangezien jongeren elke dag bij elkaar in de klas zitten, mag de invloed van deze klasgenoten niet worden genegeerd. Zo is gebleken dat in klassen met meerdere allochtone leerlingen, interetnische attitudes vaak positiever zijn (Hallinan & Smith, 1985). In dit onderzoek zal de afwezigheid van een vriendschap tussen klasgenoten daarom eveneens als een vriendschapssituatie worden onderscheiden.

Om het effect van verschillende soorten vriendschappen op interetnische attitudes te onderzoeken, zal gebruik worden gemaakt van de data van *Children of Immigrants Longitudinal Survey in 4 European Countries* (CILS4EU). De CILS4EU biedt de unieke kans om met een grote recente dataset de vriendschappen van jongeren in de klas longitudinaal te onderzoeken. Bovendien maakt deze dataset het mogelijk om vriendschappen met sociometrische data te bestuderen, waarmee de invloed van wederkerige en niet-wederkerige vriendschappen apart kan worden onderzocht en de verschillende effecten juist kunnen worden toegeschreven. Hiermee levert dit onderzoek een grote bijdrage aan het huidige onderzoeksveld. Bij voorgaand onderzoek, dat geen gebruik heeft gemaakt van sociometrische data, wordt dit onderscheid niet gemaakt, waardoor effecten mogelijk onderbelicht zijn gebleven. Tot slot zijn etnische minderheden in de CILS4EU oververtegenwoordigd, wat het mogelijk maakt om een beter beeld te krijgen van etnische minderheden in Nederland. De data omvatten middelbare scholieren op Nederlandse scholen. Zowel de gegevens van de autochtone Nederlandse scholieren als de allochtone scholieren worden gebruikt. Echter, deze studie richt zich alleen op de interetnische attitudes van de Nederlandse jongeren. Het is interessant om te kijken hoe autochtonen tegenover allochtonen staan omdat allochtonen de minderheidsgroep vormen. Aangezien de minderheidsgroep vaker dan de meerderheidsgroep wordt gediscrimineerd, zijn positieve interetnische attitudes van de meerderheidsgroep belangrijk.

THEORIE

In het komende gedeelte worden de drie soorten vriendschapssituaties uitgelegd. Vervolgens zal worden besproken hoe vriendschappen invloed kunnen hebben op interetnische attitudes vanuit twee theoretische perspectieven, namelijk de contact theorie en het sociale beïnvloedingsproces. Tot slot zal ook de invloed van het selectieproces op de werking van deze theorieën worden besproken.

Vriendschappen

De puberteit is een periode waarin vriendschappen steeds belangrijker worden (Vaquera & Kao, 2008). In deze fase van het leven wordt de behoefte aan acceptatie en intimiteit met leeftijdsgenoten groter (Sullivan in Newcomb et al., 1995). Om deze behoefte te vervullen zoeken leeftijdsgenoten contact met elkaar (Buhrmester & Fuhrman, 1987), waardoor vriendschappen kunnen ontstaan. Voorheen werd verondersteld dat een vriendschap per definitie wederkerig is, als voorwaarde voor een goede relatie (Vaquera & Kao, 2008). Onderzoek heeft echter uitgewezen dat een vriendschap niet altijd van twee kanten komt (Clark & Ayers, 1993). In het huidige onderzoek worden er daarom drie vriendschapssituaties onderscheiden: een wederkerige vriendschap, een niet-wederkerige vriendschap en de afwezigheid van een vriendschap tussen klasgenoten. Dit is in navolging van eerdere onderzoeken naar wederkerigheid in vriendschappen (zie o.a. Clark & Ayers, 1993; Vaquera & Kao, 2008). De vriendschapssituaties zullen worden uitgelegd aan de hand van een voorbeeld, met persoon A als uitgangspunt. Persoon A, wiens interetnische attitudes worden geanalyseerd, wordt ook wel ego genoemd. Persoon B is een alter van persoon A. Alters zijn personen in het netwerk van ego, met wie ego verbonden kan zijn.

Wanneer persoon A en persoon B elkaar als vriend beschouwen, is er sprake van een wederkerige vriendschap (Newcomb & Bagwell, 1995; Vaquera & Kao, 2008). De vriendschap komt namelijk van beide kanten. Naast deze wederkerige vriendschap is er ook een situatie waarbij de vriendschap maar van één kant komt (Christakis & Fowler, 2007). Wanneer persoon A persoon B als vriend beschouwt, maar persoon B persoon A niet dan is er sprake van een niet-wederkerige vriendschap. Ook is er sprake van een niet-wederkerige vriendschap wanneer persoon B persoon A als vriend beschouwt, maar persoon A persoon B niet. De derde vriendschapssituatie geldt wanneer persoon A en persoon B elkaar beiden niet als vriend beschouwen. Er is hier sprake van afwezigheid van een vriendschap tussen klasgenoten. Vanaf nu zullen wij naast de afwezigheid van vriendschap tussen klasgenoten ook wel spreken over niet-bevriende klasgenoten.

Vriendschappen zijn belangrijk voor de sociale ontwikkeling van jongeren (Vaquera & Kao, 2008). Jongeren verkrijgen namelijk binnen een vriendschap gevoel voor empathie, medeleven en loyaliteit (Newcomb & Bagwell, 1995). Hierbij is een wederkerige vriendschap van hogere kwaliteit dan een niet-wederkerige vriendschap (Linden-Andersen, Markiewicz, & Doyle, 2009). De hogere kwaliteit

uit zich in het feit dat jongeren met wederkerige vriendschappen meer betrokkenheid tonen naar hun vrienden dan de jongeren met niet-wederkerige vriendschappen (Clark & Ayers, 1988). Betrokkenheid houdt hier onder andere in dat de jongeren ervan overtuigd zijn dat de vriendschap met de ander nog lang stand zal houden.

Wederkerige vriendschappen hebben een grotere invloed op verschillende gedragssuitkomsten dan niet-wederkerige vriendschappen. Zo is gebleken dat wederkerige vriendschappen van grotere positieve invloed zijn op schooluitkomsten dan niet-wederkerige vriendschappen (Vaquera & Kao, 2007). Aan de andere kant geldt voor de kans op obesitas dat wederkerige vriendschappen juist van grotere negatieve invloed zijn (Christakis & Fowler, 2007).

Contact Theorie

Volgens de contact theorie van Allport (1954) leidt contact, zoals vriendschappen, met leden van andere etnische groepen tot een vermindering van vooroordelen. In navolging van Allport is de contact theorie de afgelopen decennia veelvuldig onderzocht en werd er gekeken op welke manieren contact kan bijdragen aan het verminderen van negatieve interetnische attitudes (Allport, 1954; Amir, 1976; Powers & Ellison, 1995; Levin et al., 2003; Pettigrew et al., 2007).

Allport (1954) maakt onderscheid tussen twee typen contact: oppervlakkig contact en diepgaand contact. Deze twee typen contact hebben een verschillende werking op attitudevorming, waarbij diepgaand contact leidt tot een vermindering van negatieve interetnische attitudes. Volgens Allport is er bij oppervlakkig contact geen sprake van persoonlijk contact. Het gaat hier om situaties waarin men bepaalde groepen bijvoorbeeld op straat tegenkomt of ziet. Omdat het bij oppervlakkig contact blijft, kunnen negatieve attitudes niet worden weggenomen, maar worden ze juist bevestigd of versterkt (Allport, 1954; Amir, 1976; Wright, Aron, McLaughlin-Volpe, & Ropp, 1997). Eventuele onjuiste opvattingen over de andere groep blijven dus bestaan doordat het contact bijvoorbeeld niet leidt tot nieuwe (juiste) inzichten. Bij diepgaand contact is er wel sprake van persoonlijk contact (Allport, 1954). Doordat er daadwerkelijk kennis is gemaakt met leden van de andere groep en hierdoor de kennis over die groep wordt vergroot, worden interetnische attitudes minder negatief.

Daarnaast stelt de contact theorie vier optimale condities waaronder het effect van contact het grootst is: a) gelijke status binnen de situatie, b) gemeenschappelijke doelen, c) samenwerking tussen verschillende groepen en d) toezicht en ondersteuning door autoriteiten (Allport, 1954). Uit later onderzoek is gebleken dat deze condities geen noodzakelijke voorwaarden zijn voor het effect van contact op de vermindering van negatieve attitudes, maar dat het effect van contact wel sterker is onder deze condities (Pettigrew, 1998; Pettigrew & Tropp, 2006). Aanvullend op de vier condities van Allport (1954) heeft Pettigrew (1998) een vijfde conditie toegevoegd die stelt dat het contact tussen personen potentieel moet zijn voor vriendschap. Vriendschappen tussen leden van verschillende

groepen blijken een significant effect te hebben op de vermindering van negatieve interetnische attitudes (Pettigrew, 1998; Levin et al., 2003; Pettigrew & Tropp, 2006; Pettigrew et al., 2007). Daarnaast is het effect van vriendschappen groter dan het effect van minder diepgaande vormen van contact op de vermindering van negatieve interetnische attitudes (Pettigrew, 1998).

Vriendschappen met personen van een andere groep maken het mogelijk om je in te leven in iemand van de andere groep. Doordat men nieuwe inzichten krijgt in de andere groep en de kennis over de andere groep wordt vergroot, worden interetnische attitudes minder negatief (Pettigrew, 1998; Pettigrew et al., 2007). Daarnaast zorgen vriendschappen voor meer empathie met en minder angst voor de andere groep, wat in beide gevallen leidt tot een afname van negatieve interetnische attitudes (Pettigrew et al., 2007).

Vriendschappen met leden van een etnische groep zorgen niet alleen voor minder angst voor die bepaalde groep (Amir, 1976; Pettigrew, 1997), maar ook voor andere etnische groepen (Pettigrew et al., 2006). Daarnaast zorgen nieuwe inzichten in de andere groep ook voor nieuwe inzichten met betrekking tot de eigen groep; men komt erachter dat de denkbeelden van de eigen groep niet de enige denkbeelden zijn. Beiden zorgen voor minder negatieve attitudes naar andere etnische groepen in het algemeen (Pettigrew, 1998).

Er wordt verwacht dat de drie verschillende soorten vriendschapssituaties verschillende effecten zullen hebben op de interetnische attitudes van ego. Tabel 1 (zie appendix) geeft een overzicht van de verwachte effecten voor de twee theorieën die hieronder besproken zullen worden.

Vanuit de contact theorie kan worden aangenomen dat, des te diepgaander het contact met allochtonen is, des te positiever de interetnische attitudes zullen zijn. Dit impliceert dat: des te sterker de vriendschap met een allochtoon, des te positiever de interetnische attitudes zullen zijn. Vanuit de drie vriendschapssituaties die worden onderscheiden worden niet-bevriende klasgenoten als uitgangspunt genomen. In de context van dit onderzoek, een klas, kan worden aangenomen dat het contact dat plaatsvindt in de klas niet oppervlakkig is, maar eerder diepgaand. In de klassencontext zijn scholieren namelijk verplicht om kennis met elkaar te maken en een bepaalde mate van persoonlijk contact te hebben. Zo worden er vaak kennismakingsspelletjes gespeeld en moeten klasgenoten ook samenwerken aan opdrachten. De frequentie van contact is op dagelijkse basis en hierdoor leert men elkaar ook steeds beter kennen. Daarop aansluitend hebben scholieren op scholen met veel etnische minderheden positievere interetnische attitudes dan scholieren op scholen met minder of geen etnische minderheden (Phinney, 1997; Leman, 2013). In een situatie waarbij een persoon met allochtonen in de klas zit, maar diegene geen vriendschap heeft met een allochtoon, kan toch verwacht worden dat er een positief effect is. Hieruit volgt de eerste hypothese (H1):

H1: Hoe meer niet-bevriende allochtone klasgenoten iemand heeft, hoe positiever de interetnische attitudes zullen zijn.

Wanneer er sprake is van een niet-wederkerige vriendschap kan worden aangenomen dat er diepgaander contact is dan wanneer men alleen klasgenoten is. Ego of alter ziet de ander als vriend en daarom wordt verwacht dat dit contact beter is dan het contact tussen personen die alleen klasgenoten zijn. Bij een niet-wederkerige vriendschap zal één van de betrokkenen in ieder geval bovengemiddeld aardig doen tegen de ander. Ook zal er een bepaalde mate van diepgaand contact moeten plaatsvinden, anders is het zeer onwaarschijnlijk dat iemand de ander als vriend zou nomineren. Hieruit volgt de tweede hypothese (H2):

H2: Niet-wederkerige vriendschappen met allochtonen zullen meer dan niet-bevriende allochtone klasgenoten zorgen voor positievere interetnische attitudes van ego.

Vanuit de aanname dat, des te sterker de vriendschap is, des te positiever de interetnische attitudes zullen zijn, wordt verwacht dat wederkerige vriendschappen het sterkste effect zullen hebben. Wanneer ego alter als vriend beschouwt, en alter ego ook als vriend beschouwt, zullen zij diepgaander contact met elkaar hebben dan in het geval van niet-wederkerige vrienden en niet-bevriende klasgenoten. Omdat een wederkerige vriendschap van hogere kwaliteit is dan de andere twee vriendschapssituaties, zal ook de kennis over de andere groep meer vergroot worden. Hierdoor zullen interetnische attitudes positiever worden in vergelijking met de andere twee situaties. Dit leidt tot de derde hypothese (H3):

H3: Wederkerige vriendschappen met allochtonen zullen meer dan niet-wederkerige vriendschappen met allochtonen en het hebben van niet-bevriende allochtone klasgenoten zorgen voor positievere interetnische attitudes van ego.

Sociale Beïnvloeding

Volgens de contact theorie worden interetnische attitudes positiever door diepgaand contact met etnische minderheden. Het is echter ook mogelijk dat interetnische attitudes van vrienden bepalend zijn voor de eigen interetnische attitude. Het gaat hier dus niet over de etniciteit van een vriend maar over diens interetnische attitude.

Het sociale beïnvloedingsproces stelt dat attitudes en gedrag beïnvloed worden door de attitudes en gedrag van vrienden (Berndt & Keefe, 1995; De Klepper, Sleebos, Van de Bunt, & Agneessens, 2010). Het is ego die zich aanpast aan de attitudes van alter(s), met als gevolg dat ego dezelfde attitudes heeft (Leenders, 1995). Dit proces wordt ook wel socialisatie genoemd (Kandel, 1978).

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen twee typen sociale beïnvloeding die in vriendschappen een rol spelen: 1) normatieve sociale beïnvloeding, 2) informatieve sociale beïnvloeding (De Klepper et al., 2010; Deutsch & Gerard, 1955). Bij normatieve sociale beïnvloeding passen mensen zich aan om aan de positieve verwachtingen van anderen te voldoen (Deutsch & Gerard, 1955; Turner, 1991). Dit kan zijn door het proces van identificatie, waarbij een individu een attitude of gedraging overneemt, omdat dit zorgt voor een positiever zelfbeeld (Burnkrant & Cousineau, 1975). Ook kan het zijn dat attitudes en/of gedrag van de ander worden overgenomen om beloning te ontvangen of afkeuring te vermijden. Bij informatieve sociale beïnvloeding wordt informatie die van anderen wordt verkregen als bewijs voor de realiteit gezien en geaccepteerd, waardoor gedrag en attitudes kunnen veranderen (Deutsch & Gerard, 1955; Turner, 1991). Vrienden vertrouwen elkaar en gaan er daarom ook vanuit dat de juiste informatie wordt gegeven.

Verskillende onderzoeken hebben bewijs gevonden voor de beïnvloeding van vrienden op iemands gedrag en/of attitudes (De Klepper et al., 2010; Kandel, 1973; Berndt & Keefe, 1995; Christakis & Fowler, 2007). Verder komt in het onderzoek van Altermatt en Pomerantz (2003) de invloed van wederkerige vriendschappen sterk naar voren. Wederkerige vriendschappen blijken een significant effect te hebben op de prestaties en opvattingen van een persoon. Niet-wederkerige vriendschappen hadden hierop geen effect.

Omdat de twee verschillende typen sociale beïnvloeding een rol spelen binnen vriendschappen, kan worden verwacht dat tussen niet-bevriende klasgenoten geen sociale beïnvloeding zal plaatsvinden. De sociale verwachtingen die gecreëerd worden op basis van een vriendschap, zoals bij normatieve sociale beïnvloeding, spelen hier namelijk geen rol. Daarnaast zal er bij niet-bevriende klasgenoten sprake zijn van een afwezigheid van vertrouwen, waardoor de informatie van alter niet als waar zal worden gezien en geaccepteerd. Ego heeft dus niet genoeg reden om zich aan te passen aan alter. Hieruit volgt de vierde hypothese (H4):

H4: Bij niet-bevriende klasgenoten zal er geen sociale beïnvloeding plaatsvinden en zullen interpersoonlijke attitudes van ego niet worden beïnvloed.

Wanneer er sprake is van een niet-wederkerige vriendschap zal er voor ego wel reden zijn om interpersoonlijke attitudes aan te passen. Bij een niet-wederkerige vriendschap kan er sprake zijn van normatieve sociale beïnvloeding doordat ego een positiever zelfbeeld probeert te krijgen door zich aan te passen aan alter. Ook kan er sprake zijn van informatieve sociale beïnvloeding omdat ego alter vertrouwt, en de informatie van alter als juist aanneemt¹. Hieruit volgt de vijfde hypothese (H5):

¹ Een deel van de niet-wederkerige vriendschappen zijn van alter naar ego. Het is waarschijnlijk dat hier minder beïnvloeding optreedt dan bij een niet-wederkerige vriendschap van ego naar alter. Echter, omdat er uiteindelijk veel vriendschappen (van ego naar alter) tussen zitten waarbij beïnvloeding in sterkere mate optreedt, kan alsnog een positief effect worden verwacht.

H5: De interetnische attitudes van niet-wederkerige vrienden zullen een sterker positief effect hebben op de interetnische attitudes van ego dan de interetnische attitudes van niet-bevriende klasgenoten.

Wederkerige vrienden zullen over het algemeen betere vrienden zijn dan niet-wederkerige vrienden. De verwachtingen binnen de relatie zijn nu ook wederkerig, waardoor ego zich nog meer zal willen aanpassen aan alter. Daarnaast is de vriendschap van hogere kwaliteit in vergelijking met een niet-wederkerige of een afwezige vriendschap. Hierdoor zal ego alter's interetnische attitudes overnemen om zo een positiever zelfbeeld te creëren en aan de verwachtingen van alter te kunnen voldoen. Verder zal de mate van informatieve sociale beïnvloeding ook hoger zijn dan bij een niet-wederkerige of een afwezige vriendschap. Bij een wederkerige vriendschap is er namelijk sprake van meer vertrouwen met als gevolg dat informatie eerder als waarheid zal worden aangenomen en ego zijn interetnische attitudes hierop aanpast. Er kan dan ook verwacht worden dat de invloed van vrienden op de interetnische attitudes het sterkst is bij wederkerige vriendschappen. Dit leidt tot de volgende hypothese (H6):

H6: De interetnische attitudes van wederkerige vrienden zullen een sterker positief effect hebben op de interetnische attitudes van ego dan de interetnische attitudes van niet-wederkerige vrienden en van niet-bevriende klasgenoten.

Selectie

Volgens de contact theorie en het sociale beïnvloedingsproces kunnen interetnische attitudes veranderen door vriendschappen met allochtonen of vriendschappen met jongeren die positief zijn over allochtonen. Toch is het belangrijk dat er rekening wordt gehouden met de mogelijkheid dat er geen sprake is van een verandering van interetnische attitudes door een van deze processen. Het is mogelijk dat iemand allochtone vrienden heeft gekozen, omdat diegene al positieve interetnische attitudes had. Daarnaast is het mogelijk dat iemand vrienden heeft met positieve interetnische attitudes, omdat diegene zelf al positieve interetnische attitude had. Vrienden hebben elkaar dus mogelijk geselecteerd op basis van dezelfde interetnische attitudes. Selectie van vrienden kan dan deels het effect van contact en beïnvloeding verklaren. Het is daarom belangrijk om hiervoor te controleren. In de komende sectie zal worden beschreven wat het selectieproces inhoudt.

Vriendschappen zijn gekenmerkt door zowel demografische als gedragsmatige overeenkomsten. Een verklaring hiervoor ligt bij het *homophily* principe welke stelt dat de netwerken van personen homogeen zijn met betrekking tot sociodemografische, gedragsmatige en persoonlijke eigenschappen. (McPherson, Smith-Lovin, & Cook, 2001). Mensen sluiten over het algemeen vaker vriendschappen met mensen die op hen lijken dan met mensen die niet op hen lijken. Interacties tussen mensen die op elkaar lijken, zorgen over het algemeen voor een betere basis van wederzijds begrip, zijn meer lonend

en kosten minder moeite (Völker, Pinkster, & Flap, 2008). Dit kan onder andere komen door culturele aspecten die het makkelijker maken om te communiceren, zoals het spreken van dezelfde taal (McPherson et al., 2001). Hierdoor hebben mensen over het algemeen meer de neiging te kiezen voor vrienden van bijvoorbeeld dezelfde etniciteit dan voor vrienden met een andere etniciteit (Lenman et al., 2013; Phinney, Furguson, & Tate, 1997). Met mensen van dezelfde etniciteit hebben mensen over het algemeen meerdere overeenstemmende eigenschappen, zoals taal, culturele denkbelden en sociaal economische status (Phinney et al., 1997), waarop *homophily* gebaseerd kan zijn.

Het *homophily* fenomeen kan verklaard worden aan de hand van twee mechanismen: 1) ‘kansen *homophily*’ en 2) ‘voorkeur *homophily*’ (McPherson et al., 2001). Bij ‘kansen *homophily*’ wordt *homophily* verklaard door de kans waarop je iemand kunt ontmoeten op basis van demografische kenmerken. Blau (1977) liet eerder al zien hoe de mogelijkheid om iemand te kunnen ontmoeten, de keuzevrijheid van mensen kan beperken. Om bijvoorbeeld vrienden te kunnen worden met een allochtone klasgenoot, moeten er wel allochtone klasgenoten zijn. ‘Voorkeur *homophily*’ is *homophily* doordat men bewust kiest voor interactie met gelijke anderen. Dit werd al vroeg gesignaleerd toen sociale wetenschappers observeerden dat kinderen op school vriendschappen vormden met kinderen die op hen leken (Bott, 1928 in McPherson et al.). Waar de oorzaak van ‘kansen *homophily*’ dus van structurele aard is, is de oorzaak van ‘voorkeur *homophily*’ van cognitieve aard.

Met betrekking tot de contact theorie is het vanuit het selectieproces niet aannemelijk dat er interetnische vriendschappen in de klas worden gevormd. Etniciteit is namelijk een belangrijk kenmerk waarop mensen elkaar selecteren (Lenman et al., 2013; Phinney, Furguson, & Tate, 1997). Echter, het is niet het enige kenmerk waarop geselecteerd kan worden. In het geval dat iemand positieve interetnische attitudes heeft, is het aannemelijk dat die persoon etniciteit minder belangrijk vindt. Hierdoor zullen interetnische vriendschappen toch gevormd worden, omdat er op andere eigenschappen dan etniciteit geselecteerd wordt.

Met betrekking tot sociale beïnvloeding stelt het selectieproces dat interetnische attitudes van vrienden vooraf al hetzelfde zijn. De interetnische attitudes van de verschillende vriendschappen in de klas hebben hier geen invloed op de interetnische attitudes van de respondenten. Vriendschappen tussen mensen met verschillende interetnische attitudes zijn vanuit deze benadering onwaarschijnlijk. De interetnische attitudes van vrienden en de respondent komen mogelijk dus niet alleen overeen omdat er beïnvloeding door vrienden plaatsvindt, maar omdat vrienden elkaar vooraf al geselecteerd hebben op basis van dezelfde interetnische attitudes en *homophily* tot uiting komt.

METHODE

Dataverzameling

Om de hypothesen empirisch te kunnen toetsen, worden de longitudinale data van *Children of Immigrants Longitudinal Survey in 4 European Countries* gebruikt. Dit is een internationale dataset met een focus op de intergenerationele integratie van kinderen van immigranten in vier Europese landen: Nederland, Zweden, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk (Engeland). Dit is het eerste grootschalige, gestandaardiseerde, longitudinale panelonderzoek naar dit onderwerp in Europa. Met deze data is het mogelijk om de interactie tussen de processen van structurele, sociale en culturele integratie te onderzoeken. Dezelfde jongeren worden gedurende de tijd van het onderzoek gevolgd, waardoor ontwikkelingen tijdens deze belangrijke periode van hun leven kunnen worden belicht. Daarnaast is het aantal etnische minderheden oververtegenwoordigd, waardoor deze relatief kleine groep beter onderzocht kan worden en vergeleken kan worden met de meerderheidsgroep. In het geval van dit onderzoek is dit vooral voordelig aangezien de proportie van interetnische vriendschappen hierdoor wordt vergroot en het dus beter mogelijk wordt om het effect van vriendschappen met allochtonen te toetsen. Voor dit onderzoek zullen de eerste twee waves van de data uit Nederland worden gebruikt².

De deelnemende scholen zijn op basis van een drie-fase stratificatie steekproefontwerp geselecteerd. Allereerst werden scholen geselecteerd waar de doelgroep op te vinden is, namelijk klassen met voornamelijk 14-jarige scholieren. Vervolgens werd gekeken naar de grootte van de school; des te groter de school, des te groter was de kans dat de school werd gevraagd om mee te doen. Ook werden scholen gekozen op basis van de proportie van etnische minderheden per school. Hoe meer allochtonen er dus op een school zaten, hoe groter de kans dat die school geselecteerd werd. De tweede fase bestond uit het willekeurig selecteren van twee of drie klassen, nadat de scholen hadden toegestemd om deel te nemen. Dit waren klassen met leerlingen op verschillende niveaus: vmbo(-mbo2), havo en vwo. De derde fase bestond uit het selecteren van de deelnemende scholieren. In principe waren alle scholieren in de geselecteerde klassen opgenomen in de sample. Voorafgaand aan het afnemen van de vragenlijsten in wave 1 en in wave 2 was het mogelijk om deelname te weigeren. Scholieren waarbij ouders in wave 1 geen toestemming hadden gegeven zijn voor alle waves uitgesloten van deelname. In beide waves werden papieren vragenlijsten afgenomen in de klas. De scholieren werd verteld dat hun antwoorden vertrouwelijk werden behandeld en dat hun deelname vrijwillig was.

² Zowel de data van de andere landen als de data van de latere waves zijn nog niet beschikbaar. Om deze reden zijn alleen de eerste twee waves van de Nederlandse data gebruikt

Wave 1 is verzameld in 2010 en hieraan hebben 4363 scholieren uit 222 klassen op 100 scholen door heel Nederland meegedaan. Voor de tweede wave is gepoogd zoveel mogelijk van de respondenten uit de eerste wave opnieuw te laten deelnemen. Echter, vanwege veranderde klassensamenstellingen op sommige scholen was het nodig om extra klassen te interviewen om zo alsnog de participanten uit wave 1 te kunnen bereiken. In totaal hebben 5732 scholieren in 2011 meegedaan aan wave 2, waarvan er 2522 nog niet eerder hebben meegedaan. Er zijn 493 respondenten uit wave 1 die niet hebben deelgenomen aan wave 2. Aan de gehele dataverzameling hebben 6885 scholieren deelgenomen.

In de analyses wordt er alleen gebruik gemaakt van de respondenten die zowel aan wave 1 als aan wave 2 hebben meegedaan (N=3210). Om een verandering in de interetnische attitudes te kunnen meten is het van belang dat zowel de interetnische attitudes uit wave 1 als de interetnische attitudes in wave 2 bekend zijn. Wanneer respondenten missende waardes hadden op één of beide variabelen, zijn ze ook uitgesloten uit de analyses (N=85). Dit onderzoek richt zich alleen op de interetnische attitudes van autochtone Nederlanders. Om deze reden zijn de allochtone respondenten ook niet in de analyse meegenomen (N=1196). Wel worden de gegevens van de allochtonen anders gebruikt om de invloed van vriendschappen met allochtonen te kunnen meten. De uiteindelijk gebruikte sample bestaat uit 1929 respondenten.

Scholieren behoren tot de groep allochtonen wanneer minimaal één van de ouders in het buitenland is geboren (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2014). Hierbij werd geen onderscheid gemaakt tussen de herkomst van allochtone respondenten, aangezien interetnische attitudes te generaliseren zijn naar andere etnische groepen (Pettigrew, 2006).

Verder worden vriendschappen bepaald aan de hand van sociometrische data uit wave 1. De respondenten werden gevraagd de volgende vraag te beantwoorden: “Wie zijn jouw beste vrienden in de klas?”. Respondenten konden maximaal vijf beste vrienden nomineren aan de hand van een gegeven klassenlijst. Een voordeel hiervan is dat respondenten bewust moesten nadenken over wie zij als beste vrienden zien. Een nadeel is dat in het geval van een zesde beste vriend deze nu niet kon worden genomineerd, waardoor mogelijk ten onrechte wordt aangenomen dat er geen sprake is van vriendschap of van een minder diepgaande vriendschap dan er in werkelijkheid is. Er zijn drie type vriendschapssituaties: wederkerige vriendschap, niet-wederkerige³ vriendschap en de afwezigheid van een vriendschap tussen twee klasgenoten.

³ In eerste instantie was er gekozen voor een onderscheid tussen twee typen niet-wederkerige vriendschappen. Dit was een niet-wederkerige vriendschap van ego naar alter, waarbij ego alter heeft genomineerd, maar alter ego niet. De niet-wederkerige vriendschap van alter naar ego houdt in dat alter ego heeft genomineerd, maar ego alter niet. Later is ervoor gekozen om de twee typen niet-wederkerige vriendschappen samen te nemen, aangezien het onderscheid leidde tot een te kleine N bij de uiteindelijke analyses.

Variabelen

Aantal allochtone klasgenoten. Voor het aantal allochtonen in de klas is een continue variabele gemaakt die de som van het aantal allochtone klasgenoten aangeeft. Wanneer iemand helemaal geen allochtone klasgenoten heeft, krijgt die respondent een '0' op de variabele.

Niet-bevriende allochtone klasgenoten. Om het aantal niet-bevriende allochtone klasgenoten van een respondent te kunnen meten, is een continue variabele gemaakt die de som van het aantal niet-bevriende allochtone klasgenoten aangeeft. Wanneer iemand helemaal geen allochtone niet-bevriende klasgenoten heeft, krijgt die respondent een '0' op de variabele.

Niet-wederkerige vriendschappen met allochtonen. Voor het aantal niet-wederkerige vriendschappen met allochtonen is een continue variabele gemaakt die de som van het niet-wederkerige allochtone vrienden aangeeft. Wanneer iemand helemaal geen niet-wederkerige allochtone vrienden heeft, krijgt die respondent een '0' op de variabele.

Wederkerige vriendschappen met allochtonen. Voor het aantal wederkerige vriendschappen met allochtonen is een continue variabele gemaakt die de som van het wederkerige allochtone vrienden aangeeft. Wanneer iemand geen wederkerige allochtone vrienden heeft, krijgt die respondent een '0' op de variabele.

Interetnische attitude respondent in wave 1. De interetnische attitude van de respondenten zijn gemeten aan de hand van de vraag "Geef aan hoe je je voelt over de volgende groepen in Nederland op een schaal van 0 tot 100. Hoe hoger het cijfer, hoe positiever je gevoelens voor die groep. Hoe lager het cijfer, hoe negatiever je gevoelens voor die groep". Hierbij werden de attitudes gevraagd voor vijf groepen: Nederlanders, Marokkanen, Turken, Antillianen en Surinamers. De interetnische attitude van een respondent wordt gemeten aan de hand van het gemiddelde van de attitudes voor Marokkanen, Turken, Antillianen en Surinamers. De respondent moest op minimaal drie attitudes een score hebben, anders werd het gemiddelde niet berekend en werd de attitude als missing gezien. Wanneer een respondent had aangegeven dat hij of zij een bepaalde groep niet kende, is deze missende waarde omgezet naar een neutrale interetnische attitude van 50. Hiervoor is gekozen omdat de waarde 50 zowel de modus als de mediaan is. De gemiddelde interetnische attitude van de respondent in wave 1 is berekend aan de hand van de gemiddelde interetnische attitude van de respondent uit de wave 1 data. Mochten de effecten van de vriendschappen wegvallen na toevoeging van deze controle variabele, dan is het aannemelijk dat selectie deels de effecten van contact en beïnvloeding verklaart.

Interetnische attitude respondent in wave 2. De gemiddelde interetnische attitude van de respondent in wave 2 is gemaakt door gebruik te maken van de gemiddelde interetnische attitude van de respondent uit de wave 2 data.

Interetnische attitudes van klasgenoten. De gemiddelde interetnische attitudes van de klasgenoten is berekend door het gemiddelde van de interetnische attitudes van alle klasgenoten van een respondent te nemen. Hiervoor zijn alleen de interetnische attitudes uit wave 1 gebruikt.

Interetnische attitudes van niet-bevriende klasgenoten. De gemiddelde interetnische attitudes van niet-bevriende klasgenoten is berekend door het gemiddelde van de interetnische attitudes van de niet-bevriende klasgenoten te nemen. Hiervoor zijn alleen de interetnische attitudes uit wave 1 gebruikt.

Interetnische attitudes van niet-wederkerige vrienden. De gemiddelde interetnische attitudes van niet-wederkerige vrienden is berekend door het gemiddelde van de interetnische attitudes van de niet-wederkerige vrienden te nemen. Hiervoor zijn alleen de interetnische attitudes uit wave 1 gebruikt.

Interetnische attitudes van wederkerige vrienden. De gemiddelde interetnische attitudes van wederkerige vrienden is berekend door het gemiddelde van de interetnische attitudes van de wederkerige vrienden te nemen. Hiervoor zijn alleen de interetnische attitudes uit wave 1 gebruikt.

Opleidingsniveau. Als tweede controle variabele zal opleidingsniveau van de respondent uit wave 1 gebruikt worden. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat de interetnische attitudes van lager opgeleiden minder positief zijn dan die van hoger opgeleiden (Coenders & Scheepers, 2003). Daarom is het belangrijk om te controleren voor opleidingsniveau. Opleidingsniveau is een continue variabele met 1 'vmbo-basis', 2 'vmbo-kader', 3 'vbmo-gl', 4 'vmbo-tl', 5 'havo', 6 'atheneum' en 7 'gymnasium'. Er is hier niet gekozen om het aantal jaren genoten opleiding te gebruiken, omdat de respondenten ongeveer allemaal evenveel jaren opleiding hebben genoten. Ze zijn namelijk nog niet klaar met de middelbare school en zitten bijna allemaal in de derde klas.

Geslacht. Als derde controle variabele zal het geslacht van de respondent uit wave 1 worden gebruikt. Hiervoor is een dummy variabele gemaakt met op 0 'jongen' en op 1 'meisje'. Er is gebleken dat vrouwen namelijk positievere interetnische attitudes hebben dan mannen (Bakker, Denessen, Pelzer, Beneman, & Lageweg, 2007).

Analytische strategie

Allereerst is voor beide theorieën het algemene effect van klasgenoten getoetst door middel van een lineaire regressie. Hierbij is de interetnische attitude van de respondent uit wave 2 de afhankelijke variabele. Vervolgens is er gekeken naar het effect van de verschillende soorten vriendschappen op de interetnische attitude van de respondent uit wave 2. Maakt het uit wat voor soort vriendschap

respondenten hebben? Dit is getoetst door middel van lineaire regressies. Met een Wald Test is getoetst of de effecten van de verschillende vriendschapssituaties significant van elkaar verschillen. Tot slot wordt er gekeken naar het selectie effect, dit wordt gedaan door de interetnische attitude van de respondent in wave 1 toe te voegen aan de regressie. Wanneer de effecten van de vriendschapssituaties blijven bestaan na toevoeging van deze variabele, is het zeer onwaarschijnlijk dat er sprake is van selectie. In alle regressie analyses wordt er gecontroleerd voor opleidingsniveau en geslacht van de respondent. De hypothesen worden per theorie getoetst en zullen ook per theorie besproken worden.

Belangrijk om te vermelden is dat bij de analyse van sociale beïnvloeding een groep respondenten is uitgesloten, waardoor uiteindelijk 1271 respondenten in de analyse zijn opgenomen. De respondenten die een missende waarde hebben op minimaal één variabele van de vriendschapssituaties, worden namelijk automatisch niet meegenomen in de analyse (systematische missende waardes). Alleen de respondenten die een waarde hebben op alle drie de vriendschapssituaties zijn in de analyse gevoegd. Hierdoor worden respondenten met bijvoorbeeld alleen wederkerige vrienden (en geen niet-wederkerige vrienden) niet meegenomen, terwijl zij wel beïnvloed kunnen worden door deze vrienden. Dit kan een vertekend beeld geven van de resultaten. Om te toetsen of de uitgesloten groep verschilt van de groep die wordt gebruikt in de analyse zijn T-toetsen uitgevoerd waarbij de missende groep ($N=653$) wordt vergeleken met de niet-missende groep ($N=1271$). Tabel 4 geeft de resultaten van de onafhankelijke T-toetsen weer. Te zien is dat de twee groepen op de variabele geslacht significant van elkaar verschillen: Er zitten meer vrouwen in de missende groep dan in de niet-missende groep. Echter is dit verschil zo klein ($MD= -.0048$), dat het te verwaarlozen is. Ook het verschil voor opleidingsniveau is significant. De niet-missende respondenten zijn over het algemeen iets hoger opgeleid dan de missende respondenten. Te zien is dat het daadwerkelijke verschil verwaarloosbaar klein is. De groep die gebruikt is in de analyses lijkt geen groot vertekend beeld te geven, maar er moet wel rekening mee gehouden worden.

Tabel 4

T-toetsen voor de vergelijking van de missende respondenten en niet-missende respondenten in de analyse.

	M_{missings}	$M_{\text{nonmissings}}$	T	P	MD
Interetnische attitudes voor alle vriendschapstypes	54.296	54.046	-0.601	.548	-0.250
Interetnische attitudes respondent wave 1	54.613	53.781	-0.903	.367	-0.833
Interetnische attitudes respondent wave 2	51.399	49.748	-1.765	.078	-1.651
Opleidingsniveau	4.072	4.270	2.412	.016	0.198
Geslacht	0.548	0.500	-1.996	.046	-0.048

RESULTATEN

Het doel van dit onderzoek was om te kijken wat het effect is van verschillende soorten vriendschappen op de interetnische attitudes van Nederlandse jongeren. Bij het beschrijven van de resultaten wordt er gekeken naar de effecten van de vriendschapssituaties uit wave 1 op de attitudes van de respondent uit wave 2. Om deze effecten te kunnen meten zijn er twee regressieanalyses uitgevoerd: een analyse om de hypothesen van de contact theorie te toetsen en een analyse om de hypothesen van sociale beïnvloeding te toetsen. Er wordt gebruik gemaakt van een alpha van .05.

Beschrijvende resultaten

Tabel 2 laat zien dat de gemiddelde interetnische attitude van de respondent in wave 2 niet positief en niet negatief zijn, het gemiddelde ligt rond de 50 ($M_{\text{attitude wave 2}} = 50.31$). Wel is de gemiddelde interetnische attitude in vergelijking met wave 1 negatiever geworden ($M_{\text{attitude wave 1}} = 54.06$). In dit onderzoek zijn er 530 personen met een of meer allochtone wederkerige vriendschappen. Er zijn 516 personen met een of meer allochtone niet-wederkerige vriendschappen. Tot slot zijn er 1651 personen met een of meer allochtone klasgenoten die geen vrienden zijn.

Tabel 3 laat de bivariate correlaties van de variabelen zien. Hier is te zien dat voor elke vriendschapssituatie de interetnische attitude van de respondent positief samenhangt met het aantal allochtone vrienden. Ook hangt de interetnische attitude van de respondent voor iedere situatie positief samen met de interetnische attitudes van de vrienden. De hoge correlatie van .915 tussen de interetnische attitudes van alle klasgenoten en de interetnische attitudes van niet-bevriende klasgenoten is niet problematisch, aangezien deze variabelen nooit samen in één model voorkomen.

Tabel 2

Beschrijvende statistieken van de variabelen.

	N	Min	Max	M	SD
Interetnische attitudes respondent wave 1	1929	0.00	100.00	54.063	19.283
Interetnische attitudes respondent wave 2	1929	0.00	100.00	50.307	19.268
Interetnische attitudes van alle klasgenoten	1929	30.50	75.00	54.082	7.225
Interetnische attitudes wederkerige vrienden	1587	0.00	100.00	53.965	14.447
Interetnische attitudes niet-wederkerige vrienden	1573	0.00	100.00	54.260	14.340
Interetnische attitudes niet-bevriende klasgenoten	1924	17.50	100.00	54.068	7.944
Totaal aantal allochtone klasgenoten	1929	0.00	13.00	3.343	2.422
Aantal allochtone wederkerige vrienden	1929	0.00	5.00	0.358	0.668
Aantal allochtone niet-wederkerige vrienden	1929	0.00	4.00	0.330	0.605
Aantal allochtone niet-bevriende klasgenoten	1929	0.00	12.00	2.654	2.126
Opleidingsniveau	1923	1.00	7.00	4.203	1.675
Geslacht	1927	0.00	1.00	0.516	0.500

Tabel 3

Bivariate correlaties van variabelen

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Interetnische attitude respondent wave 1	–											
2 Interetnische attitude respondent wave2	.523***	–										
3 Interetnische attitude klasgenoten (totaal)	.214***	.241***	–									
4 Interetnische attitude wederkerige vrienden	.186***	.182***	.514***	–								
5 Interetnische attitude niet-wederkerige vrienden	.141***	.162***	.457***	.134***	–							
6 Interetnische attitude niet-bevriende klasgenoten	.172***	.189***	.915***	.279***	.241***	–						
7 Aantal allochtone klasgenoten	.099***	.109***	.299***	.155***	.111***	.273***	–					
8 Aantal wederkerige allochtone vrienden	.069**	.076**	.083***	.108***	.036	.046*	.369***	–				
9 Aantal niet-wederkerige allochtone vrienden	.047*	.075**	.115***	.053*	.094***	.094***	.331***	.002	–			
10 Aantal niet-bevriende allochtone klasgenoten	.077**	.079**	.282***	.126***	.089***	.269***	.930***	.105***	.092***	–		
11 Opleidingsniveau	.151***	.150***	.359***	.219***	.168***	.327***	.119***	–.048*	–.045*	.164***	–	
12 Geslacht	.141***	.118***	.053*	.167***	.125***	–.009	.049*	.034	–.053*	.060**	.059*	–

Note: * $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Verklarende resultaten

Contact theorie. Van de totale variantie in de interetnische attitude van de respondent wordt 28.7% verklaard door Model 3. Tabel 4 laat het resultaat zien voor analyse van het algemene effect van de contact theorie. Deze laat zien dat het hebben van allochtone klasgenoten een significant en positief effect heeft op de interetnische attitude van de respondent ($B=.704, p<.001$).

Model 2 in Tabel 4 laat de resultaten zien voor het effect van de verschillende soorten vriendschappen met allochtonen. Er zijn significante resultaten gevonden voor de verschillende vriendschappen met allochtonen. Niet-bevriende allochtone klasgenoten hebben echter geen significant effect op de interetnische attitude van de respondent ($B=.299, p=.149$). Niet-wederkerige vriendschappen met allochtonen ($B=2.659, p<.001$) en wederkerige vriendschappen met allochtonen ($B=2.236, p<.001$) hebben wel een positief en significant effect op de interetnische attitude van de respondent. Het effect van wederkerige vriendschappen met allochtonen verschilt significant van niet-bevriende allochtone klasgenoten (Wald $X^2(1,1915)=7.59, p=.0059$), maar niet van niet-wederkerige allochtone vrienden (Wald $X^2(1,1915)=0.19, p=.6606$). Het effect van niet-wederkerige allochtone vrienden verschilt significant van niet-bevriende allochtone klasgenoten. (Wald $X^2(1,1915)=9.51, p=.0021$).

In Model 3 is er gecontroleerd voor selectie door de interetnische attitude van de respondent uit wave 1 toe te voegen. In Tabel 4 is te zien dat, na toevoeging van deze variabele, de resultaten van het effect van de vriendschapssituaties met allochtonen niet veranderen. Ook na controle voor selectie, kan worden gesteld dat de twee soorten vriendschappen goed zijn voor de interetnische attitude van de respondent, deze effecten zijn beiden positief en significant. Verder is in Tabel 4 te zien dat het aantal niet-bevriende allochtone klasgenoten geen significant effect heeft op de interetnische attitude van de respondent ($B=.146, p=.416$). Hiermee is er dan ook geen bewijs gevonden voor de hypothese dat meer niet-bevriende allochtone klasgenoten leidt tot positievere interetnische attitudes (H1).

Voor het aantal niet-wederkerige allochtone vrienden in de klas wordt er een significant effect gevonden op de interetnische attitude van de respondent ($B_{\text{niet-wed}}=1.747, p=.005$). Op de attitudeschaal van 0-100 lijkt dit een klein effect. Echter, het grootste deel van de interetnische attitudes ligt tussen de 31.039 en de 69.575 ($SD=19.268$), daarom kan dit effect als matig worden toegeschreven. Het effect voor niet-wederkerige allochtone vrienden is groter dan voor allochtone klasgenoten die geen vrienden zijn (Wald $X^2(1,1914)=5.81, p=.016$). Hiermee wordt bewijs gevonden voor de hypothese dat niet-wederkerige vriendschappen met allochtonen meer dan niet-bevriende allochtone klasgenoten zorgen voor positievere interetnische attitudes van ego (H2).

Model 2 verwerpt de hypothese dat wederkerige vriendschappen met allochtonen meer dan niet-wederkerige vriendschappen met allochtonen en het hebben van niet-bevriende allochtone klasgenoten zorgen voor positievere interetnische attitudes van ego (H3). Er is een significant effect

gevonden voor het aantal wederkerige allochtone vrienden in de klas op de interetnische attitude van de respondent ($B_{\text{wed}}=1.261, p=.025$). Dit effect is kleiner dan bij niet-wederkerige vriendschappen ($B_{\text{niet-wed}}=1.747, p=.005$), maar deze effecten verschillen niet significant van elkaar (Wald $X^2(1, 1914)=.034, p=.5605$). Tevens verschilt het effect van wederkerige allochtone vrienden niet significant van het effect van allochtone klasgenoten die geen vriend zijn (Wald $X^2(1,1914)=3.34, p=.0678$).

De interetnische attitude van de respondent uit wave 1 blijken een marginaal en positief effect te hebben op de interetnische attitudes van respondent uit wave 2 ($B=.499, p<.001$). Verder blijkt dat naarmate het opleidingsniveau van de respondent hoger wordt, de interetnische attitudes ook positiever worden ($B=.859, p<.001$). Meisjes blijken positievere interetnische attitudes te hebben dan jongens ($B=1.683, p=.026$).

Tabel 4

Regressie analyse van de vriendschapseffecten van de contact theorie op de interetnische attitude van de respondent, N=1921.

	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	SE	B	SE	B	SE
Totaal aantal allochtone klasgenoten	0.704***	.179				
Aantal allochtone niet-bevriende klasgenoten			0.299	.207	0.146	.180
Aantal allochtone niet-wederkerige vrienden			2.659***	.716	1.747**	.621
Aantal allochtone wederkerige vrienden			2.236**	.649	1.261*	.564
Interetnische attitude respondent in wave 1					0.499***	.020
Opleidingsniveau	1.550***	.260	1.692***	.261	0.859***	.229
Geslacht	4.063***	.865	4.197***	.864	1.683*	.755

*Note: * $p<.05$. ** $p<.01$. *** $p<.001$.*

$R^2 = .287$ (model 3)

Sociale beïnvloeding. Van de totale variantie in de interetnische attitude van de respondent wordt 30.6% verklaard door Model 3. Tabel 5 laat het resultaat zien van het algemene effect van sociale beïnvloeding. De gemiddelde interetnische attitudes van alle klasgenoten heeft een significant en positief effect op de interetnische attitude van de respondent ($B=.110, p<.001$).

Model 2 in Tabel 5 laat de resultaten zien voor het effect van de gemiddelde interetnische attitude van de verschillende soorten vriendschappen. Er zijn significante resultaten gevonden voor de interetnische attitudes van de verschillende vriendschappen. De interetnische attitudes van niet-bevriende klasgenoten hebben een positief en significant effect op de interetnische attitude van de respondent ($B=.108, p=.0038$). De interetnische attitudes van niet-wederkerige vriendschappen ($B=.117, p=.0037$) en wederkerige vriendschappen ($B=.338, p=.0072$) hebben ook een positief en

significant effect op de interetnische attitude respondent. Hierbij hebben wederkerige vriendschappen, gevolgd door niet-wederkerige vriendschappen en niet-bevriende klasgenoten het sterkste positieve effect op de interetnische attitudes van respondenten.

In Model 3 in Tabel 5 is er gecontroleerd voor selectie door de interetnische attitude van de respondent uit wave 1 toe te voegen. Model 3 laat zien dat, na toevoeging van deze variabele, de resultaten van het effect van de interetnische attitudes van de vriendschapssituaties veranderen. De interetnische attitudes van zowel niet-wederkerige vriendschappen als wederkerige vriendschappen zijn na toevoeging van de interetnische attitude van de respondent uit wave 1 niet meer significant. Het effect van de interetnische attitudes van niet-bevriende klasgenoten op de interetnische attitude van de respondent blijft positief en significant effect ($B=.211, p=.001$). Er is geen bewijs gevonden voor de hypothese dat er bij klasgenoten die geen vrienden zijn, geen sociale beïnvloeding zal optreden en dat de interetnische attitudes van ego niet worden beïnvloed (H4).

De effecten van niet-wederkerige vriendschappen ($B=.061, p=.059$) en wederkerige vriendschappen ($B=.050, p=.126$) zijn niet significant. Hiermee wordt er geen bewijs gevonden dat niet-wederkerige vriendschappen een sterker effect hebben op de interetnische attitudes dan klasgenoten (H5). Ook wordt hiermee geen bewijs gevonden voor de hypothese dat wederkerige vriendschappen een sterker effect hebben op de interetnische attitudes dan niet-wederkerige vriendschappen en klasgenoten (H6).

De interetnische attitude van de respondent uit wave 10 blijken een klein en positief effect te hebben op de interetnische attitudes van respondent uit wave 2 ($B=.211, p<.001$). Verder blijkt dat het opleidingsniveau van de respondent ($B=.458, p=.119$) en het geslacht ($B=1.191, p=.196$) geen significant effect hebben op de interetnische attitudes.

Tabel 5

Regressie analyse van de vriendschappen van sociale beïnvloeding op de interetnische attitude van de respondent
N=1873(Model 1), N=1271 (Model 2, 3).

	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	SE	B	SE	B	SE
Interetnische attitudes klasgenoten	0.110***	.011				
Interetnische attitudes niet-bevriende klasgenoten			0.338***	0.072	0.211**	.063
Interetnische attitudes niet-wederkerige vrienden			0.117**	0.037	0.061	.032
Interetnische attitudes wederkerige vrienden			0.108**	0.038	0.050	.033
Interetnische attitude respondent in wave 1					0.486***	.024
Opleidingsniveau	1.370***	.267	0.816*	0.337	0.458	.294
Geslacht	3.901***	.867	3.632**	1.050	1.191	.920

*Note: *p<.05. **p<.01. ***p<.001.*

$R^2 = .306$ (model 3)

DISCUSSIE

Het doel van deze studie was om te onderzoeken wat het effect is van verschillende soorten vriendschappen op de interetnische attitudes van autochtone Nederlandse jongeren in de klas. We kijken hierbij naar wederkerige vriendschappen, niet-wederkerige vriendschappen en niet-bevriende klasgenoten. In Nederland is het onderzoek op dit gebied schaars en met deze studie wordt getracht de effecten van verschillende soorten vriendschappen op interetnische attitudes in de klassencontext in kaart te brengen. De hypothesen in dit onderzoek zijn afgeleid van twee theoretische perspectieven die tevens verklaring bieden voor de uitkomsten: de contact theorie en sociale beïnvloeding. Ook wordt er gekeken naar de mate van selectie van vrienden die mogelijk gevonden uitkomsten verklaart. Hieronder zullen de belangrijkste resultaten per theorie worden besproken en bediscussieerd, waarna een conclusie wordt gegeven over het geheel.

De contact theorie stelt dat contact met etnische minderheden zorgt voor positievere attitudes tegenover etnische minderheden (Allport, 1954). Hierbij geldt dat hoe diepgaander het contact met etnische minderheden is, hoe positiever de interetnische attitudes worden (Pettigrew, 1998). Om te beginnen vinden wij, in overeenstemming met de contact theorie, dat jongeren met meer allochtonen in de klas positievere interetnische attitudes hebben. Echter, dit effect valt in zijn geheel toe te schrijven aan de vriendschappen met allochtonen in de klas. Nadat klasgenoten opgesplitst worden in niet-bevriende klasgenoten, niet-wederkerige vrienden en wederkerige vrienden, laat deze studie namelijk zien dat het aantal niet-bevriende allochtone klasgenoten geen effect heeft op de interetnische attitude van de respondent. Dit, terwijl het aantal niet-wederkerige en wederkerige allochtone vrienden wel een positief effect hebben op de interetnische attitude van de respondent. Tegen onze verwachting in vinden we geen bewijs dat wederkerige vriendschappen met allochtonen meer leidt tot positieve interetnische attitudes dan de andere twee vriendschapssituaties. De invloed van wederkerige en niet-wederkerige vriendschappen valt niet weg na controle voor selectie. Dit betekent dat er waarschijnlijk geen sprake is van selectie van allochtone vrienden op basis van reeds bestaande positieve attitudes ten aanzien van allochtonen. Het contact met allochtone vrienden zorgt dus op zichzelf voor een positievere interetnische attitude.

Kortom, onze resultaten impliceren dat jongeren in klassen met meer allochtonen positiever zijn over allochtonen, omdat zij meer allochtone vrienden hebben. Het hebben van allochtone vrienden zorgt ervoor dat jongeren hun negatieve attitudes bijstellen. Het maakt hierbij niet uit of deze vriendschap wederkerig of niet-wederkerig is; vriendschap heeft al een positief effect zodra een van beiden de ander als vriend ziet.

De gevonden positieve invloed van vriendschap met allochtonen is in lijn met voorgaand onderzoek waar positieve effecten van vriendschappen met etnische minderheden op interetnische attitudes werden gevonden (zie o.a. Pettigrew, 1998; Levin et al., 2003). Hoe meer allochtone vrienden iemand

heeft, hoe positiever de interetnische attitudes. Daarnaast bieden de resultaten ook ondersteuning voor de vijfde conditie die Pettigrew (1998) toevoegde aan de contact theorie: Het contact tussen personen moet potentieel zijn voor vriendschap. Bij wederkerige en niet-wederkerige vriendschappen is er duidelijk een situatie waarin er een (wederkerige) vriendschap (mogelijk) is. Bij niet-bevriende klasgenoten kan niet met zekerheid worden gezegd dat deze relaties potentieel zijn voor vriendschap en hierdoor blijft het effect van contact mogelijk uit. Omdat er wel degelijk sprake is van contact tussen klasgenoten in de klas zou vervolgonderzoek moeten uitwijzen waar het contact in de klas kan worden ingedeeld met betrekking tot de contact theorie van Allport (1954).

Het sociale beïnvloedingsproces stelt dat attitudes beïnvloed worden door de attitudes van vrienden (Berndt & Keefe, 1995; De Klepper et al., 2010). Ten eerste blijkt dat jongeren beïnvloed worden door interetnische attitudes van klasgenoten. Dit houdt in dat een tolerante omgeving zorgt voor positievere interetnische attitudes. Echter, dit effect wordt geheel verklaard door de interetnische attitudes van niet-bevriende klasgenoten. Nadat de vriendschapssituaties worden onderscheiden, blijken interetnische attitudes van vrienden namelijk geen invloed te hebben op de interetnische attitudes, terwijl de interetnische attitudes van niet-bevriende klasgenoten wel een positieve invloed hebben. Tegen onze verwachtingen in vinden we dat wederkerige en niet-wederkerige vriendschappen geen verschillende werking hebben. Echter, hier lijkt selectie een rol te spelen. De invloed van wederkerige en niet-wederkerige vriendschappen valt weg na controle voor selectie. Dit geeft aan dat er geen sprake hoeft te zijn van beïnvloeding van attitudes. Dit is lijn met het *homophily* fenomeen dat stelt dat mensen over het algemeen vaker vriendschappen sluiten met mensen die op hen lijken dan met mensen die niet op hen lijken (McPherson et al., 2001). Een tolerant persoon heeft dus tolerante vrienden, omdat ze hierop worden geselecteerd.

Kortom, onze resultaten laten zien dat vooral tolerante niet-bevriende klasgenoten belangrijk zijn voor het verkrijgen van positievere interetnische attitudes. De invloed van de interetnische attitudes van vrienden, lijken door selectie, geen belangrijke rol te spelen.

In lijn met voorgaande literatuur, maar tegen onze verwachting in, blijken klasgenoten een belangrijke invloed te hebben op de interetnische attitudes. Het lijkt erop dat de context van een klas hier er mogelijk toch voor zorgt dat normatieve sociale beïnvloeding optreedt (Deutsch & Gerard, 1995; Turner, 1991). Gezien respondenten in de puberteit zitten, kunnen ze onzeker zijn over zichzelf. Hierdoor wil niemand het buitenbeentje zijn van de klas. Door blootstelling aan de interetnische attitudes van klasgenoten, is het mogelijk voor de respondent om te bepalen in hoeverre zijn of haar interetnische attitudes afwijken van die van de klas. Om niet af te wijken van de heersende opinie, is het waarschijnlijk dat de respondent zijn of haar interetnische attitudes aanpast aan die van de klas. Tevens zou dit kunnen zorgen voor een positiever zelfbeeld (Burnkrant & Cousineau, 1975). Dit opvallende resultaat biedt ruimte voor vervolgonderzoek. In het huidige onderzoek is niet gekeken

naar de wens met betrekking tot het hebben van bepaalde vrienden in relatie tot attitudevorming. Wellicht nemen jongeren attitudes over van anderen die ze als vriend zouden willen hebben. Vervolgonderzoek zou zich hier op kunnen richten om te ontdekken hoe sociale beïnvloeding optreedt bij niet-bevriende klasgenoten.

Hoewel geen van de verwachtingen met betrekking tot sociale beïnvloeding zijn uitgekomen, zijn de resultaten wel in lijn met voorgaande onderzoeken, die het selectieproces als sterker zien, dan het sociale beïnvloedingsproces (Henry, Schoeny, Deptula, & Slavick, 2007). Desalniettemin is meer onderzoek nodig naar beide processen aangezien voorgaande onderzoeken niet eenduidig zijn.

Sterkte-zwakke analyse

Dit onderzoek is het eerste onderzoek dat de invloed van wederkerige en niet-wederkerige vrienden op de interetnische attitudes van Nederlandse jongeren belicht. De sociometrische data van CILS4EU maakte het mogelijk om de verschillende vriendschappen te onderscheiden en het effect van de vriendschappen te onderzoeken. Omdat twee waves werden gebruikt, kon er longitudinaal onderzoek worden gedaan. Hierdoor konden causale verbanden worden gelegd en verklaard. Doordat etnische minderheden in de data zijn oververtegenwoordigd, konden er meer vriendschappen met allochtonen worden gemeten, wat ervoor zorgde dat het effect van deze vriendschappen beter kon worden onderzocht. Tot slot zijn er drie theorieën in dit onderzoek gecombineerd om een zo volledig mogelijke verklaring te kunnen geven voor de invloed van verschillende vriendschappen op de interetnische attitudes van Nederlandse jongeren.

Naast deze sterke punten van het onderzoek is er ook ruimte voor verbetering. Allereerst was het voor respondenten niet mogelijk om meer dan vijf beste vrienden te nomineren. Deze beperking kan er voor hebben gezorgd dat er minder niet-wederkerige en wederkerige vriendschappen zijn gemeten dan er in werkelijkheid bestaan. Uit voorgaand onderzoek is gebleken dat allochtone vrienden vaak niet tot de eerstgenoemde vrienden horen bij de meerderheidsgroep (Kao & Joyner, 2004). Hierdoor zijn er mogelijk minder wederkerige vriendschappen met allochtonen onderzocht dan er daadwerkelijk zijn. Deze beperking kan mogelijk ook het sterkere effect van het aantal niet-wederkerige allochtone vrienden verklaren. Ervan uitgaande dat wederkerige vriendschappen met allochtonen een sterker positief effect zouden moeten hebben, zijn deze sterkere effecten nu mogelijk toegeschreven aan het effect van niet-wederkerige vriendschappen met allochtonen.

Tevens is besloten om de missende waardes van respondenten die aan gaven een etnische groep niet te kennen, op een neutrale waarde (een score van 50) te zetten. Argumentatie voor deze keuze was dat de waarde 50 zowel de modus als de mediaan was. Wel kan dit hebben gezorgd voor minder variantie in de interetnische attitudes waardoor de kans op het vinden van effecten werd verlaagd. Hierdoor zijn

mogelijk geen effecten gevonden bij de verwachte sociale beïnvloeding van wederkerige en niet-wederkerige vrienden.

Verder is er geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende groepen allochtonen in Nederland. Deze keuze is beargumenteerd vanuit het idee dat interetnische attitudes te generaliseren zijn naar andere etnische groepen (Pettigrew, 1998). Echter, sommige allochtone groepen lijken meer op autochtonen dan anderen. Bijvoorbeeld, immigranten uit België spreken dezelfde taal en zijn overwegend christelijk of niet-gelovig, terwijl immigranten uit Marokko minder bekend zijn met de Nederlandse taal en overwegend Islamitisch zijn. Het is dan ook te verwachten dat de sociale afstand tussen autochtonen en verschillende immigrantengroepen niet altijd even groot is. Het samennemen van verschillende groepen allochtonen kan voor een positiever effect van contact op de interetnische attitudes hebben gezorgd. Voor toekomstig onderzoek zou er onderscheid kunnen worden gemaakt tussen de verschillende groepen allochtonen en de verschillende attitudes naar deze groepen.

Bovendien is er tijdens het onderzoek de keuze gemaakt om twee soorten niet-wederkerige vriendschappen die eerst werden onderscheiden samen te voegen. Er werd in eerste instantie onderscheid gemaakt tussen een niet-wederkerige vriendschap vanuit ego, en een niet-wederkerige vriendschap vanuit alter. Het is mogelijk dat het effect van deze twee niet-wederkerige vriendschappen verschilt. De perceptie van de vriendschap zou hierdoor kunnen uitmaken voor de mate van beïnvloeding. Wanneer de vriendschap vanuit ego komt, is het aannemelijk dat ego zich eerder zal aanpassen aan alter dan wanneer de vriendschap andersom is. Komt de vriendschap vanuit alter, is er minder reden voor ego om zich aan te passen aangezien ego alter niet als vriend ziet. Vanuit sociale beïnvloeding zorgt juist de vriendschap er voor dat er normatieve of informatieve sociale beïnvloeding optreedt. Omdat het waarschijnlijk is dat de effecten van deze twee niet-wederkerige vriendschappen verschillen in sterkte, zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op de werking van de twee verschillende soorten niet-wederkerige vriendschappen op de interetnische attitudes.

Tot slot is het belangrijk om te vermelden dat wij conservatief zijn geweest in het toetsen van de hypothesen. Onze hypothesen hebben een richting en daarom kan er gekozen worden om hypothesen eenzijdig te toetsen. Echter, wij hebben gekozen om de hypothesen tweezijdig te toetsen. Sommige van de gevonden resultaten zijn *borderline significant*, wat inhoudt dat er maar weinig hoeft te veranderen in de samenstelling van zowel de variabelen als de steekproef, om tot significante resultaten komen. Vervolgonderzoek zou bijvoorbeeld kunnen kijken naar andere condities waaronder sociale beïnvloeding wel significant blijft.

Conclusie

Met de genoemde resultaten kan een antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag: *Wat is het effect van verschillende soorten vriendschappen in de klas op de interetnische attitudes van autochtone Nederlandse jongeren en hoe is dit te verklaren?* Er kan worden geconcludeerd dat interetnische vriendschappen belangrijk zijn voor positievere interetnische attitudes. Hiermee wordt voorgaand onderzoek bevestigd. Het hebben van allochtone vrienden in de klas leidt tot positievere interetnische attitudes, maar het is onbelangrijk of deze vriendschappen wederkerig zijn of niet. Verder leidt het hebben van vrienden met positieve interetnische attitudes niet tot positievere interetnische attitudes van jongeren. Dit is waarschijnlijk het gevolg van selectie: Iemand heeft tolerante vrienden omdat diegene zelf ook tolerant is ten opzichte van allochtonen. Daartegenover staat dat des te positiever niet-bevriende klasgenoten zijn over allochtonen, des te positiever jongeren zelf ook zijn.

Doordat positieve interetnische attitudes goed zijn voor de cohesie in een multicultureel land als Nederland, kan met dit onderzoek worden bevestigd dat interetnische vriendschappen belangrijk zijn. Aangezien school een belangrijke plek is waar vriendschappen worden gevormd, kunnen gemengde scholen bijdragen aan het vormen van interetnische vriendschappen, waardoor interetnische attitudes positiever worden. Interetnische vriendschappen kunnen worden gestimuleerd door jongeren meer te laten samenwerken, waardoor diepgaand contact wordt gestimuleerd en ze meer inzicht krijgen in andere culturen.

LITERATUURLIJST

- Allport G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Boston, Mass: Beacon Press.
- Altermatt, E. R., & Pomerantz, E. M. (2003). The development of competence-related and motivational beliefs: An investigation of similarity and influence among friends. *Journal of Educational Psychology*, 95(1), 111-123.
- Amir, Y. (1976). The role of intergroup contact in change of prejudice and ethnic relations. In P. A. Katz (Ed.), *Towards the elimination of racism* (pp. 245-308). New York: Pergamon Press, Inc.
- Bakker, J., Denessen, E., Pelzer, B., Veneman, M., & Lageweg, S. (2007). De houding jegens klasgenoten: etnisch gekleurd? Een onderzoek naar factoren van invloed op de attitude van basisschoolleerlingen jegens klasgenoten van verschillende etnische herkomst. *Pedagogiek*, 27(3), 201-219.
- Berndt, T. J., & Keefe, K. (1995). Friends' influence on adolescents' adjustment to school. *Child development*, 66(5), 1312-1329.
- Blau, P. M. (1977). *Inequality and heterogeneity: A primitive theory of social structure*. New York: Free Press.
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1987). The development of companionship and intimacy. *Child Development*, 58, 1101-1113.
- Burnkrant, R. E., & Cousineau, A. (1975). Informational and normative social influence in buyer behavior. *Journal of Consumer research*, 2, 206-215.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2014). *Allochtonen*. Geraadpleegd op 14 mei 2014, van <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=37>.
- Christakis, N. A., & Fowler, J. H. (2007). The Spread of Obesity in a Large Social Network over 32 Years. *The New England Journal of Medicine*, 357, 370-379.
- Clark, M. L., & Ayers, M. (1993). Friendship expectations and friendship evaluations: Reciprocity and gender effects. *Youth & Society*, 24(3), 299-313.
- Coenders, M., & Scheepers, P. (2003). The Effect of Education on Nationalism and Ethnic Exclusionism: An International Comparison. *Political Psychology*, 24(2), 313-343.

- Deutsch, M., & Gerard, H. B. (1955). A study of normative and informational social influences upon individual judgment. *The journal of abnormal and social psychology, 51*(3), 629-636.
- Hallinan, M. T., & Smith, S. S. (1985). The Effects of Classroom Racial Composition on Students' Interracial Friendliness. *Social Psychology Quarterly, 48*(1), 3-16.
- Henry, D. B., Schoeny, M. E, Deptula, D. P., & Slavick, J. T. (2007). Peer Selection and Socialization Effects on Adolescent Intercourse Without a Condom and Attitudes About the Costs of Sex. *Child Development, 78*(3), 825-838.
- Kandel, D. B. (1978). Homophily, Selection, and Socialization in Adolescent Friendships. *American Journal of Sociology, 84*(2), 427-436.
- Kao, G., & Joyner, K. (2004). Do Race and Ethnicity matter among friends?. *The Sociological Quarterly, 45*(3), 557-573.
- Klepper, M. de, Sleebos, E., Bunt, G. van de., & Agneessens, F. (2010). Similarity in friendship networks: Selection or influence? The effect of constraining contexts and non-visible individual attributes. *Social Networks, 32*(1), 82-90.
- Leenders, R. T. A. (1995). *Structure and influence: Statistical models for the dynamics of actor attributes, network structure and their interdependence*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Leman, P. J., Ben-Hmeda, M., Cox, J., Loucas, C., Seltzer-Eade, S., & Hine, B. (2013). Normativity and friendship choices among ethnic majority- and minority-group children. *International Journal of Behavioral Development, 37*(3), 202-210.
- Levin, S., Laar, C. van., & Sidanius, J. (2003). The Effects of Ingroup and Outgroup Friendships on Ethnic Attitudes in Collega: A Longitudinal Study. *Group Processes & Intergroup Relations, 6*(1), 76-92.
- Linden-Andersen, S., Markiewicz, D., & Doyle, A. B. (2009). Perceived Similarity Among Adolescent Friends The Role of Reciprocity, Friendship Quality, and Gender. *The Journal of Early Adolescence, 29*(5), 617-637.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual Review of Sociology, 27*, 415-444.
- Newcomb, A. F., & Bagwell, C. L. (1995). Children's Friendship Relations: A Meta-Analytic Review. *Psychological Bulletin, 117*(2), 306-347.

- Noll, J., van der, & Dekker, H. (2010). Islamophobia: In search for an explanation of negative attitudes towards Islam and Muslims, Testing Political Socialization Theory. *Politics, Culture and Socialization*, 1(3), 239-255.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup Contact Theory. *Annual Review of Sociology*, 49, 65-85.
- Pettigrew, T. F., Christ, O., Wagner, U., & Stellmacher, J. (2007). Direct and indirect intergroup contact effects on prejudice: A normative interpretation. *International Journal of Intercultural Relations*, 31, 411-425.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783.
- Phinney, J. S., Ferguson, D. L., & Tate, J. D. (1997). Intergroup attitudes among ethnic minority adolescents: A causal model. *Child Development*, 68(5), 955-969.
- Powers, D. A., & Ellison, C. G. (1995). Interracial Contact and Black Racial Attitudes: The Contact Hypothesis and Selectivity Bias. *Social Forces*, 74(1), 205-226.
- Shrum, W., Cheek Jr, N. H., & Hunter, S. M. (1988). Friendship in school: Gender and racial homophily. *Sociology of Education*, 61(4), 227-239.
- Turner, J. C. (1991). *Social influence*. Milton Keynes: Open University Press.
- Vaquera, E., & Kao, G. (2008). Do you like me as much as I like you? Friendship reciprocity and its effects on school outcomes among adolescents. *Social Science Research*, 37, 55-72.
- Völker, B., Pinkster, F., & Flap, H. (2008). Inequality in social capital between migrants and natives in the Netherlands. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 48, 325-350.
- Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The Extended Contact Effects: Knowledge of Cross-Group Friendships and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(1), 73-90.

APPENDIX

Tabel 1

Sterkte van de effecten van de vriendschappen op de interetnische attitudes van ego voor de drie mechanismen

	Wederkerige vriendschappen	Niet-wederkerige vriendschappen	Geen vriendschap
Contact theorie	+++	+++	+
Sociale beïnvloeding	+++	++	0